

FAYRUZA H. GARİPOVA İLE II. ULUSLARARASI KÜLTÜR KONGRESİ ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Âdem TERZİ*

-Sayın Garipova, bize biraz kendinizden söz eder misiniz?

-Ben Başkurt Devlet Üniversitesi Başkurtça-Türkçe Bölümü mezunuyum. 2006 yılında doktora tezimi savundum. Tezimin ismi “Başkurdistan Cumhuriyeti’nde Dil İnşası Tecrübesi”dir. Tez hocam rahmetli Prof. Dr. Zinnur Uraksin’dir. Şimdi Başkurdistan Cumhuriyeti Beşerî Bilimler Enstitüsünde Sosyolengüistik Bölümü Başkanı olarak çalışmaktayım. İlgilendiğim alanlar: sosyolengüistik, dil sosyolojisi, etnopsikoloji ve etnososyoloji.

-Sosyolengüistik üzerinde fazla çalışılmamış bir alan. Bu alana nasıl ilgi duydunuz? Bu alanı seçiminizde özel bir etken var mı?

* Türk Dil Kurumu Uzmanı

-Bu alanı seçmeyi önceden düşünmemiştim. Ama şunu söylemeliyim ki beni dil biliminin morfoloji, fonetik gibi kolları da ilgilendirmezdi. Ama beni ilgilendiren alanın sosyolengüistik olduğunu da bilmiyordum, çünkü üniversitede böyle bir ders yoktu. Ben amatör olarak psikoloji ile ilgilenirdim. Düşündüm ki benim konum kişi ve dil ilişkileri ile alakalı olmalı. Sonra bu alanın sosyolengüistik olduğunu öğrendim. Bu tam benim istediğim bir alandı. Zinnur Hoca'mın verdiği konu da benim isteğime uymuştu. Tabii bu alanı kendim kavramak zorunda kaldım. Üzerinde fazla çalışılmamış bir alan olduğu çalışma sürecinde belli oldu. Ama bu beni üzmedi, tersine daha da çok dikkatimi çekti.

-Bu alana yönelik bugüne kadarki çalışmalarınızdan söz eder misiniz?

-XX. yüzyılın 90'lı yıllarından sonra bu alanla ilgili sorunlar güncel sorunlar olmaya başlamıştı. Daha doğrusu onlar eskiden de günceldi ancak bu dönemden sonra onları açıkça konuşma imkânı sağlanmış oldu. 90'lı yılların başında Rusya Federasyonu'ndaki cumhuriyetlerde dil kanunları kabul edilmiş, adı bu cumhuriyetlerin adıyla aynı olan diller Rusça ile birlikte devlet dili olarak ilan edilmişti. Bundan dolayı bu dilleri devlet dili olarak realize etmek, onların sosyal fonksiyonlarını geliştirmek meseleleri meydana çıkmıştı.

Tezimi yazarken Başkurdistan Cumhuriyeti'nde millî dil siyaseti, dil inşası¹ tecrübesini inceledik. Millî dil siyaseti, dil inşası zamana göre değiştiği için bu meseleleri üç döneme (a. XX. yüzyılın 20-30'lu yılları, b. XX. yüzyılın 50-80'li yılları, c. XX. yüzyılın 90'lı yılları ve XXI. yüzyılın başı) bölerek inceledik.

Rusya Federasyonu içindeki cumhuriyetlerin, bir de yabancı ülkelerin bu alandaki tecrübelerini öğrenmeye önem vermekteyiz.

Şehirlilerin dil hareket tarzı, şahsın kıymetler sistemi ve orada ana dilinin yeri, toplumun ve özellikle gençlerin ana diliyle münasebeti; terminoloji sorunları, sosyal enstitülerin (aile, okul, basın vs.) dilleri koruma ve geliştirmekteki rolü gibi konular üzerinde çalışmaktayız. Toplumun dil sorunlarıyla ilgili fikirlerini öğrenmek amacıyla sosyolojik yoklamalar yapmaktayız.

-Türkiye'de Türkoloji çalışmaları yürüten ve bu çalışmalara destek veren kurumlardan biri de Türk Dil Kurumu. Dil Kurumunun çalışmalarını takip edebiliyor musunuz? Takip edebildiğiniz kadarıyla bu çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?

-Türk Dil Kurumunun çalışmalarını takip edemiyorum, o yüzden değerlendiremiyorum. Türkiye'nin ilmî kuruluşlarıyla daha yeni yeni ilişki kurmaya çalışmaktayız (kendi adıma söylüyorum). Geçen yıl Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünün daveti üzerine Türkiye'ye

¹ Rusya'da dil siyasetinin işte uygulanması dil inşası "yazıkovoye stroitel'stvo" diye adlandırılmaktadır.

geldiğimizde arkadaşlar Türk Dil Kurumuna da götürdüler bizi. Oradan birkaç kitap aldık. Oradaki kitaplara bakarak değişik alanlarda incelemeler yapıldığını öğrendik (tabii bu bütün araştırmalar hakkında konuşmaya imkân vermez).

-Türk Dil Kurumunun Türk dünyası Türkologlarıyla etkili bir iletişim içinde olduğunu, ortak çalışma yolları açtığını düşünüyor musunuz?

-Türk Dil Kurumunun çalışmalarından, ilişkilerinden haberdar olmadığım için bu soruya da şöyle bir şekilde cevap verebilirim: Eğer ortak bir işe katılanların hepsi ancak kendi faydası için değil, başkalarının menfaatlerini de düşünerek çalışırlarsa, bir de birbirlerinin fikirlerine saygı duyarlarsa, kendilerini başkalarından yükseltmeye çalışmazlarsa, ortak işler her taraf için verimli olacaktır. Bu işin yönetmenine de herkes tarafından hürmet edilecektir.

-Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ve Türk Dil Kurumu iş birliğiyle düzenlenen II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi'ne bir bildiriyle katıldınız. Kısaca bize bu bildirinizden söz eder misiniz?

II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi'nde sunduğum bildirin ismi "Başkurt Edebî Dilinin Terminoloji Sorunları"ydı. Bu konuyu ele almanın sebebi şudur: Yukarıda değindiğimiz gibi XX. yüzyılın 90'lı yıllarında Rusya Federasyonu'nda Rusça olmayan birçok dil, bir de Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri'nde adı cumhuriyetin adıyla aynı olan diller devlet dili olarak ilan edildi. Bundan dolayı onları devlet dili olarak realize etmek, sosyal fonksiyonlarını geliştirmek sorunu ortaya çıkmıştır. Dilin değişik alanlarda kolayca kullanılabilmesi için onun kelime hazinesinin zengin, terminolojisinin gelişmiş olması gerekmektedir. Dili sosyal açıdan inceleyenler onun iç kaynaklarını, gücünü bilmelidirler.

Başkurtçaya gelince, Başkurtçanın yeni edebî şekli 1920'li yıllarda kurulmuştur. O zamandan itibaren terminolojisi de oluşturulmaya başlanmıştır. Bu işi idare etmek amacıyla terminoloji komisyonu kurulmuştur. O komisyon şimdi de vazifesini yapmaktadır.

Başkurdistan'da değişik sözlükler (tek dilli, iki dilli tercüme sözlükleri ve ansiklopedik sözlükler) hazırlama işi iyi düzenlenmiştir. Son yıllarda sosyal, siyasi, hukuki, oftalmoloji ve teknik terimler sözlükleri, bir de pedagoji ve psikoloji, arıcılık, tarım, defektoloji, mimarlık ve inşaat, botanik, etnolengüistik, askerî kelimeler, yemek, belagat ilmi sözlükleri vs. yayımlanmıştır.

Başkurtlar için geleneksel sayılan iş türlerine (arıcılık, el dokumacılığı, ormancılık, kerestecilik, avcılık vs.) ait özel Başkurtça kökenli terimler çoktur. Fizik, kimya, astronomi, teknik vs. alanlarda daha çok alıntı kelimeler kullanılmaktadır. Alıntı kelimelere gelince, uzmanların fikrine göre, belli bir miktarda alıntı kelimeyle eğer dilin iç yapısı bozulmazsa, onların dile zararı olmaz.

Başkurt edebî dilinin terminolojisi gelişmektedir ve fikrimizce uygun şartlar sağlandığında kendi vazifesini yapabilecektir. Ancak belli bir süre gerekmektedir.

-Kongre’de konu edilen “ortak dil” konusunda ne düşünüyorsunuz? Türk lehçeleri arasında Türkçe temelli bir “ortak iletişim dili” oluşturulabilir mi? Oluşturulabilirse sizce bu dil hangi lehçe tabanlı olmalıdır?

-Kişilerin dil öğrenme kabiliyetleri farklıdır. Ama kişi en azından iki dile sahip çıkabilir. Biri ana dili olursa diğeri de “ortak bir iletişim dili” olabilir. Değişik dilleri konuşan halkların bir araya gelip anlaşabilmesi için “ortak bir iletişim dili” gerekmektedir. Eskiden Sovyetler Birliği’nde, şimdi Rusya Federasyonu’nda Rusça uluslararası bir iletişim dilidir. İngilizce dünyada en sık kullanılan resmî iş dillerindedir.

“Ortak bir iletişim dili” elbette gereklidir. Ama bunun için muhakkak yeni bir dil uydurmak gerekmez. Yeni bir dil uydursak da, iletişim dili olarak mevcut olan bir dili kullansak da, onların ikisini de öğrenmek gerekir. Zaten iletişim dillerini de toplumun ancak belli bir kısmı öğrenir. Mesela İngilizce ne kadar yaygın olsa da birçok insan onu bilmeden rahatça yaşar. Yeni bir dil oluşturmak ancak mevcut olan dilleri bilenler için bir zorluk olur.

Türki halklar için “ortak bir iletişim dili” konusuna gelince, böyle bir dil vazifesini Türkçe, yani şimdiki Türkiye’nin resmî dili olan Türk dili yapabilir, daha doğrusu çoktan yapmaktadır. Türki dillerden hangisini “ortak iletişim dili”nin temeli olarak almak gerekir sorunu ortaya çıkarsa, bu konuda ortak bir fikrin olabileceğinden emin değilim. Bu Türki halkları birleştirmez, tersine daha da ayırır.

-Ortak dil söz konusu olunca “ortak alfabe”den de söz etmeden geçilemez. “Ortak alfabe” konusunda neler söylersiniz?

-Yeni bir “ortak iletişim dili”ni gerekli bulmuyoruz, o yüzden “ortak alfabe” de gerekmez. Kendi kendimize zorluk çıkarmayalım.

-Türkçenin geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz?

-Türkçe ayrı bir devletin tek resmî dili, bir de o devlette hâkim olan halkın dilidir. O yüzden bu devlet yaşadıkça o da yaşar.

-II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi’nin genel bir değerlendirmesini yapar mısınız?

-II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi çok güzel bir şekilde düzenlenmişti. Oraya tüm Türk dünyasından delegeler toplanmıştı. Uçak seferlerini iptal etmeye sebep olan yanardağ tozu da onu uygulamaya engel olamamıştı. Kongre, farklı Türk halklarının diyalogu şeklinde geçti.

Açılış oturumunda ve başka oturumlarda değişik konularda bildirimler sunuldu. Bildiri sunmak ve tartışmak için zaman sınırlı olmasına rağmen bir esneklik de sağlanmıştı (yine de bildiri sunanlar tespit edilen süreye uymaya çalıştılar). Bu formalizmden kaçınmaya imkân vermiş ve bildiri sunumlarının tabii bir şekilde geçmesini sağlamıştı.

Biz Kongre'den memnun kaldık ve bu Kongre'yi güzel bir şekilde tertipledikleri için bu etkinliği düzenleyenlere çok teşekkür ediyoruz.

-Bu tür etkinlikler Türk dünyasına sizce hangi bakımlardan yarar sağlayacaktır?

-Bu tür etkinliklere dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Türk halkları katılır. Bir araya gelince ortak problemleri halletmek, başkalarının sorunlarını öğrenmek, bunları beraber çözmeye çalışmak, ortak projeler için zemin hazırlamak, tecrübeleri aktarmak, başkaların ne gibi çalışmalar yaptığını öğrenmek, araştırma sonuçlarını paylaşmak mümkündür. Böyle karşılaşmalar ilerideki çalışmalar için dürtücü etken olurlar, Türk halklarının yakınlaşmasını ve birleşmesini sağlarlar. Bu, değişik siyasi sistemlerde, değişik sosyoekonomik şartlarda yaşayan Türk halkları için çok önemlidir.

-Türkiye'de yapılan Türkoloji ile ilgili bu tür etkinliklerden haberdar olabiliyor musunuz? Bunlara katılıyor musunuz? Bu tür etkinlikleri yeterli görüyor musunuz?

-Bazı duyurular bize kadar ulaşıyor. Bu konuda özellikle TÜRKSOY'da Başkurdistan Cumhuriyeti Temsilcisi olarak çalışan Ahat Salihov yardımcı oluyor (ona çok teşekkür ediyoruz). Geçen yıl 31 Mart-05 Nisan 2009 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen "Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve Karşılaşılan Sorunlar: Uluslararası Sempozyum ve Uygulama Atölyesi"ne katılmıştık. Bence sayıca yeterlidir. Ama önemli olan orada kabul edilen kararların gerçekleştirilmesidir. Az olsun ama kaliteli olsun.

-Bu ve benzer konularda Türk dünyası Türkologlarının etkili bir iletişim içerisinde olduğunu düşünüyor musunuz?

-Bu konu ile ilgili bir bilgim yok. Ancak şöyle diyebilirim ki Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsız olan cumhuriyetler bahsettiğimiz alanlarda kendi içine kapanmış gibi geliyor bana.

-Türk dünyası Türkologlarıyla ortak yürüttüğünüz projeler var mı?

-Şimdilik ortak projeler yoktur. Ama birçok kişiyle ve bazı kurumlarla iletişim kurduk. Mesela Çuvaş Cumhuriyeti Beşerî Bilimler Enstitüsü Dil Bilimi Bölümünde çalışan meslektaşlarla. N. F. Katanov Hakas Devlet Üniversitesi Sayan-Altay Türkolojisi Enstitüsü ve özellikle sosyolengüistik üzerine çalışan Tamara Gerasimovna Borgoyakova ile devamlı temasta bulunuyoruz. Memleketlerimizde veya başka bir yerde düzenlenecek sempozyum, kongre

vs. duyurularını paylaşıyoruz; onlara katılıyoruz, yayımlamak için makaleler gönderiyoruz; kitap ve dergileri paylaşıyoruz.

-Türkiye’deki kişi veya kurumlarla ortak yürüttüğünüz projeler var mı?

-Geçen yıl Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sema Barutcu Özönder’in daveti üzerine bu üniversiteye gittik. Orada “Dünden Bugüne Başkurdistan’da Millî ve Dilsel Süreçler Toplantısı”na katıldık. Bu durumdan faydalanarak Sema Hanım’a tekrar çok teşekkür ediyorum. İnşallah ileride de bağlantılarımız devam eder.